

INTRODUCCIÓ A LA SECCIÓ MONOGRÀFICA: LLENGUA I EDUCACIÓ

F. Xavier Vila*

Eva Codó**

Resum

La *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, fidel al seu objectiu inicial de contribuir a la reflexió sobre l'ordenació jurídica i social de les llengües i al seu compromís amb la llengua catalana, ha decidit impulsar un monogràfic sobre llengües i escola que transcendeixi la mera reflexió circumstancial i proporcioni elements de reflexió i guies per a l'actuació en un context d'estrès per al model actual de conjunció lingüística. Aquest és el número que us proposem i que, sense ser exhaustiu, sí que reix a combinar tot un seguit de temes candents que poden ser útils tant als gestors com als investigadors. Es tracta, doncs, d'un monogràfic interdisciplinari i amb una nodrida participació d'autors joves que explora alguns dels reptes del model lingüístic de conjunció des de perspectives i amb veus força diferents.

Paraules clau: models de conjunció lingüística; educació plurilingüe; immersió lingüística; sociolingüística educativa; educació lingüística; llengua catalana; llengua castellana; coneixement de llengua; Catalunya; País Valencià; País Basc.

INTRODUCTION TO THE MONOGRAPH SECTION: LANGUAGE AND EDUCATION

Abstract

In keeping with its initial objective of contributing to reflection on the legal and social management of languages and its commitment to the Catalan language, the Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law has decided to publish a monograph issue on languages and education that goes beyond mere circumstantial reflection and provides thought-provoking ideas and guidelines for action in a context of stress for the current linguistic conjunction model. This is the issue that we are now offering you and, while it is not exhaustive, it combines an entire series of hot topics that may be useful to both agents and researchers. It is an interdisciplinary monograph issue with broad participation of young authors, which explores some of the challenges of the linguistic conjunction model from different perspectives and with very different voices.

Keywords: linguistic conjunction models; multilingual education; language immersion; educational sociolinguistics; language education; Catalan language; Spanish language; language knowledge; Catalonia; Valencian Country; Basque Country.

---

* F. Xavier Vila, catedràtic de la Universitat de Barcelona, membre del Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, CUSC-UB, fxvila@ub.edu

** Eva Codó, professora agregada al Departament de Filologia anglesa i de Germanística de la UAB, eva.codo@uab.cat 0000-0002-0884-6807

Citació recomanada: Vila, F. Xavier i Codó, Eva (2021). Introducció a la secció monogràfica: llengua i educació. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 75, 1-6. <https://doi.org/10.2436/rld.i75.2021.3660>

L'escola, una de les institucions amb més responsabilitats a l'hora de preparar i de disciplinar els individus per a la vida social, ha estat des de la seva universalització profundament lligada amb les polítiques lingüístiques, tant públiques com privades. D'entrada, l'escola, no sols distribueix les habilitats de lectura i escriptura, sinó que assenta el sistema ideològic de prestigi i d'estigmatització lingüística, de manera que contribueix poderosament a la reproducció —de vegades també a la transformació— de l'ordre social i sociolingüístic (Bourdieu i Passeron, 1970). En segon lloc, a partir sobretot del segle XVIII, l'escola ha funcionat com a motor de primer ordre de construcció nacional. Nombrosos estats jacobins d'arreu del món han trobat en la institució escolar un instrument privilegiat per a les seves polítiques d'homogeneïtzació lingüística. En sentit contrari, moltes societats de llengua minoritzada han maldat per aprofitar les potencialitats de la institució escolar per tal de resistir els embats dels estats assimilistes i per normalitzar les seves llengües. L'escola és també un espai privilegiat per a la gestió de les (*nos*)alteritats entre les poblacions autòctones i les immigrades, perquè és molt sovint l'indret —l'únic indret— on els fills dels nouvinguts poden aprendre la llengua que els seus companys adquireixen en família, on poden apropiarse-la sentimentalment (o no), mentre coneixen (o no) les seves llengües familiars. Finalment, i més enllà de les funcions diguem-ne *internes* dins la mateixa societat, l'escola és, també, i cada vegada més, un espai privilegiat per a l'adquisició de les llengües franques que permeten sortir dels propis horitzons i projectar-se, amb més o menys intensitat, en espais lingüístics d'escala supranacional.

Totes aquestes dinàmiques glotopolítiques han estat experimentades de primera mà als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana des de fa segles, de manera gairebé pionera. N'hi ha prou de recordar que a la segona meitat del segle XVII, poc després d'annexionar-se els comtats del Rosselló i la Cerdanya, Lluís XIV va fer-hi instituir centres educatius que ensenyessin el francès i en francès i va prohibir que els nord-catalans es desplaressin a estudiar a la Catalunya sud, unes mesures (des)nacionalitzadores que van asfaltar el camí que finalment menà a la prohibició del català l'any 1700. Des d'aleshores, són in comptables les actuacions de política lingüística de tipus molt diferent i de rang molt divers que s'han desenvolupat amb més o menys èxit als diferents territoris de llengua catalana en nombrosos sentits, tant des de les institucions centrals dels estats respectius com des d'institucions autònomes o, fins i tot, des de la societat civil (Mayans, 2019). N'hi ha prou de repassar la *Revista de Llengua i Dret* per constatar que la política lingüística educativa ha estat abordada per constitucions, estatuts i lleis de tot nivell, per ordres i decrets, per sentències dels més variats tribunals, per programes escolars múltiples, per manifestos, per recollides de signatures, per creacions de centres públics i privats i per altres formes d'activisme civil i que continua ocupant les primeres pàgines de l'actualitat. Tornant al marc nord-català, en el moment d'escriure aquestes ratlles, França viu una situació política sense precedents en què una majoria parlamentària integrada parcialment per membres del partit en el govern ha aprovat una llei rebutjada pel ministre d'educació per tal d'ampliar els drets lingüístics en l'educació, i la reacció del govern ha estat acudir a les més altes autoritats judicials de l'Estat per mirar d'avortar la iniciativa (Zabaleta, 2021).

L'abundància d'iniciatives és en bona part inevitable: essent com és impossible que hi hagi una institució social sense política lingüística, com a mínim implícita, és obvi que les institucions educatives d'unes societats tan marcades pel plurilingüisme social com les de l'àrea catalanòfona no poden deixar de mostrar una activitat considerable en la regulació de la realitat lingüística sobre la qual treballen. Ara bé, tampoc no cal enganyar-se, la proliferació de normes i d'actuacions en sentit sovint contradictori és també el producte d'una sèrie de tensions socials, nacionals, sovint influïdes per dinàmiques supranacionals que produeixen un seguit de debats, reconsideracions i reajustaments dels models glotopolítics vigents, tot alternant uns períodes de calma relativa amb moments d'exacerbació de les tensions.

Les polítiques lingüístiques educatives de la Catalunya autònoma han combinat períodes de certa calma amb nombrosos episodis de tensió i fins i tot de conflicte. Als anys 1980 i 1990, Catalunya va construir un model lingüístic escolar, el "model de conjunció lingüística" (Milian i Massana, 1984), que va assolir un consens social i polític molt considerable no sols a Catalunya, sinó fins i tot en el conjunt de l'Estat. En aquell moment es va entendre molt àmpliament que en una societat on la llengua pròpia es trobava fortament minoritzada, la institució escolar havia d'exercir un paper compensatori si es volia que tota la població assolís el domini real de les llengües oficials, un paper que passava necessàriament per la seva posició preeminent. Tant va ser així que fins i tot el Tribunal Constitucional espanyol va acceptar, en la seva famosa sentència de 1994, que el català havia de ser "el centre de gravetat lingüística" d'un sistema educatiu que havia de compensar els desequilibris extraescolars. En el fons, es tractava d'assegurar que el català aconseguís recuperar un "espai per respirar" ("breathing space") (Fishman, 1991, 59; Cenoz i Gorter, 2017, 909) o, millor encara, un paquet de

“funcions pròpies” raonablement exclusives (Bastardas i Boada, 1996) sense les quals els parlants de llengua dominant mai no podrien arribar a apropiar-se-les.

Si ens hem de guiar pel reflex de la composició parlamentària, a Catalunya, el consens sobre el model educatiu català va ser relativament generalitzat fins ben entrat el segle XXI. Amb tot, ens enganyariem si confonguéssim aquest consens amb la unanimitat. Per bé que el pas del temps pugui difuminar certs records, el cert és que ja des d'abans de la concreció de qualsevol model lingüístic escolar contemporani es van alçar veus contràries a les polítiques de catalanització educativa. Sense cap ànim d'exhaustivitat, podem recordar l'enrenou generat pel “Manifiesto por la Tolerancia” del 1981, promogut en bona mesura per docents castellanoparlants que no volien haver d'aprendre català i que s'oposaven a qualsevol catalanització del sistema educatiu. O la potent ofensiva contra el model lingüístic escolar dels anys 1993-1994, engegada a partir de la històrica portada de l'*ABC* i en què afirmava que el model català era igual que el de Franco, però a l'inrevés i que es va anar esllanguint a partir de la sentència del Tribunal Constitucional de 1994 sobre el model lingüístic escolar (Voltas, 1996). Aquest episodi, de fet, va certificar el trencament definitiu de la dreta espanyolista amb el model lingüístic escolar català, un trencament que va esdevenir una hostilitat permanent des de totes les tribunes i des de tots els llocs de poder als quals accedia, només *modulada* quan necessitava el suport parlamentari del catalanisme conservador. Però els episodis de tensió no es van acabar pas. Per exemple, no van ser menors les polèmiques entorn de la *tercera hora* de castellà, dels anys 2007-2008, que agitaven l'espantall d'uns escolars presumptament monolingües en català. I què no dir de les agres discussions generades cap allà el 2012 entorn de la LOGSE i les seves pretensions d'“españolizar a los alumnos catalanes” i de fer pagar als contribuents les escoles privades de qui volgués ensenyament en castellà? Això per no parlar de la guerra de guerrilles contra el model desplegada per determinats sectors lligats amb l'unionisme radical que han aprofitat la seva presència al Parlament durant la darrera dècada per intentar posar en problemes l'administració educativa a base d'iniciatives i preguntes parlamentàries, conscients que la confrontació per raó de llengua els proporcionava rèdits electorals. Certament, si es tracta de jutjar pels embats que ha hagut de suportar, la vida del model de conjunció català no ha estat pas un camí de roses.

A mitjan any 2021, el model lingüístic català —recentment redefinit oficialment com a “model plurilingüe i intercultural” (Sub-direcció General de Llengua i Plurilingüisme, 2018)— torna a viure un període àlgid de tensions. El que resulta relativament més nou de la situació actual és que, a diferència del que havia passat fins ara, quan el combat era fàcilment descriptible en un xoc entre dues concepcions de la gestió de la llengua, una de castellana jacobina i una altra de catalana relativament federal, ara com ara els fronts que originen les tensions són una mica més diversos i, per tant, el model es veu sotmès a foc creuat simultani. Analitzem-los sumàriament:

Ara mateix, el primer focus de tensions pel que fa a la gestió lingüística escolar a Catalunya és el que en podríem dir el front judicial i polític espanyol. Durant anys, els principals embats contra el model lingüístic escolar de Catalunya havien vingut de determinats actors com partits, associacions i fundacions privades. En els darrers temps, en canvi, en el marc de la judicialització progressiva de la política espanyola, els estaments judicials han anat prenent un protagonisme inusitat. En el marc de la desoficialització del català i de la lectura restrictiva de la Constitució (Milian i Massana, 2000; 2019), diversos alts tribunals catalans i espanyols han anat dictant sentències cada vegada més interpretatives que, en la pràctica, estan redefinint el model lingüístic escolar català tot passant per sobre de les competències dels poders executiu i legislatiu. Òbviament, aquestes sentències no són alienes al clima intel·lectual dels darrers anys a l'Espanya castellana. A hores d'ara, a la resta de l'Estat i fins i tot a Catalunya mateix hi ha amplíssims sectors que han interioritzat com a *sentit comú* idees com que existeix un presumpte dret constitucional a l'ensenyament en castellà arreu de l'Estat, que una part significativa de l'alumnat català no domina el castellà, o que l'escola catalana, pel sol fet d'emprar el català com a llengua principal, *adoctrina* els seus alumnes, una elucubració perillosa que ratlla el racisme cultural en associar l'ús d'una llengua a una doctrina ideològica específica. En aquest estat d'esperit, en què les *ofenses* experimentades pels esdeveniments del 2017 tenen un pes no negligible, les sentències restrictives estan essent rebudes amb complaença com la medicina imprescindible per (re)conduir els discs separatistes cap a la cleda espiritual de la nació.

El segon focus de tensió per al model lingüístic escolar no és exclusiu de Catalunya, sinó una conseqüència a tot un seguit de fenòmens d'abast continental i fins i tot mundial. La globalització i les diferents dinàmiques econòmiques que l'acompanyen —la mercantilització dels sistemes educatius, les ideologies que molts autors

descriuen com a “neoliberalisme” (Harvey, 2005), els canvis en la concepció del paper de l’escola en el món— han tingut com a mínim tres efectes ben palpables. En primer lloc, han incrementat substancialment determinats fluxos demogràfics, que als territoris de llengua catalana han estat d’ordre molt superior — especialment per la seva rapidesa— als que han viscut la majoria de nacions sense estat —i amb estat— del nostre entorn. Concebut per a un escenari diferent, i mancat de veritable marge de transformació, el model lingüístic català experimenta veritables dificultats per assumir una realitat per a la qual està molt poc dotat, pressupostàriament i en termes de formació professional. En segon lloc, la construcció d’un mercat global també està esperonant l’aparició de determinats col·lectius més o menys mòbils com ara les classes mitjanes transnacionals, els *nòmades digitals*, etc., i de sectors locals que aspiren a sumar-s’hi, amb unes prioritats idiomàtiques diferents de les previstes per l’escola dels anys 1980 i 1990. Aquests col·lectius cerquen la manera de satisfer les seves necessitats ja sigui mitjançant centres privats fora del sistema públic, ja sigui afavorint la transformació de centres amb finançament públics. Les prioritats d’aquests col·lectius, normalment orientades cap a l’obtenció de capitals lingüístics amb projecció internacional, poden coincidir o no amb els de les poblacions d’orientació més arrelada i amb les d’altres col·lectius immigrants menys mòbils, i generen també tot un seguit de reptes per a la gestió lingüística escolar. A tots aquests reptes s’hi sumen els canvis en la concepció de l’escola i dels processos d’ensenyament i aprenentatge que han sacsejat els pressupòsits i les metodologies de treball dels docents. N’hi ha prou de recordar que la immersió lingüística és un sistema d’ensenyar en una llengua que no és coneguda (tan bé) per l’alumnat com pel professorat, per la qual cosa la participació activa del docent és un pilar d’una metodologia en què el primer *facilita* la llengua als alumnes. El pas a uns enfocaments més horitzontals i participatius, en què els aprenents enraonen molt més entre ells que no pas amb el docent, constitueix un repte de primera magnitud per al model de conjunció en català.

Finalment, el tercer front de problemes per al model lingüístic escolar de Catalunya és potser el menys inesperat, però tanmateix ben actiu, i ve del seu mateix interior. Durant els darrers anys, el model s’està trobant sotmès a una pressió creixent provinent de bona part dels sectors que anteriorment l’havien defensat i que cada vegada més alcen la veu per denunciar-ne les mancances. Els motius per a les queixes són diversos i en augment. Per recordar-ne només uns quants, hom assenyala la manca d’ús vehicular del català i el seu (presumpt) retrocés, sobretot a secundària; el baix nivell de competència en català de segments significatius dels docents; la preparació nul·la en ensenyament integrat de llengua i continguts dels ensenyats; les mancances en l’aprenentatge del català entre sectors de l’alumnat i el fet que l’acreditació automàtica del coneixement a la fi de l’ensenyament converteix els títols de català en paper mullat; la incapacitat del sistema de trencar la norma de subordinació automàtica al castellà; la incapacitat d’aprofitar l’arribada dels al·loglots per dinamitzar l’ús del català; o la desvinculació entre l’escola i el sistema de referents culturals catalans. En fi, a hores d’ara el model presumptament dissenyat pel catalanisme lingüístic es troba que ni tan sols en els seus rengles es respira no ja satisfacció sinó conformitat amb el model.

És en aquest context d’estrès per al model de conjunció que la *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, fidel al seu objectiu inicial de contribuir a la reflexió sobre l’ordenació jurídica i social de les llengües i al seu compromís amb la llengua catalana, va decidir impulsar un monogràfic sobre llengües i escola que transcendís la mera reflexió circumstancial i proporcionés elements de reflexió i guies per a l’actuació. Aquest és el número que us proposem i que, sense ser exhaustiu, sí que reïx a combinar tot un seguit de temes candents que poden ser útils tant als gestors com als investigadors. Es tracta d’un monogràfic interdisciplinari i amb una nodrida participació d’autors joves que explora alguns dels reptes del model lingüístic de conjunció des de perspectives i amb veus força diferents.

El monogràfic s’inicia amb tres capítols de caire diacrònic que reflexionen des de tres perspectives acadèmiques diferents sobre la història del model de conjunció de Catalunya i sobre el seu estat actual. El primer dels articles el signa Joan Ridaó (Universitat de Barcelona) i es titula «El règim lingüístic de l’educació a Catalunya. Un balanç retrospectiu amb dèbits i crèdits». A partir de les principals fites jurídiques que han marcat l’ordenació de la política lingüística escolar a Catalunya de la Constitució del 1978 a la Sentència del TSJC del 16 de desembre del 2020, passant pels Estatuts de 1979 i 2006, les diferents lleis i les sentències judicials amb més rellevància, l’autor estableix una periodització que permet resseguir les evolucions del model lingüístic escolar de Catalunya. El repàs fa una atenció especial a diverses qüestions controvertides al llarg de la història del model, com ara fins a quin punt el marc constitucional vigent permet parlar de dret a l’ensenyament en castellà, si s’hi institueix un dret a triar la llengua de docència dels fills o fins a quin punt el castellà ha de ser

vehicular a les escoles catalanes i com s'ha de materialitzar aquest fet, i acaba constatant que el model no ha restat incòmode a l'activisme judicial.

El segon dels articles del volum, també de marcada orientació retrospectiva, és «Els models lingüístics de l'educació obligatòria a la Comunitat Autònoma Basca i Catalunya: una visió comparada» i és obra, a dues mans, d'Avel·lí Flors (Universitat de Barcelona) i d'Ibon Manterola (Euskal Herriko Unibertsitatea). El model lingüístic escolar del País Basc ha protagonitzat un creixement sostingut del coneixement de l'euscar i és responsable principal que ara com ara una majoria de joves bascos siguin capaços d'expressar-se en la llengua pròpia d'aquell país. Ara bé, a diferència del model nominalment únic de l'escola catalana, el País Basc va optar des dels inicis del període autòmic per un model lingüístic escolar basat en tres línies lingüístiques. Flors i Manterola aprofiten el fet que tots dos models s'han desenvolupat en un mateix període històric i sota una mateixa regulació constitucional per tal d'explorar en paral·lel l'evolució dels dos models. Al capdavant, els dos models han acabat confluint en alguns aspectes, com ara el desig creixent de les poblacions d'avançar cap a models que trilingüïtzin, tot i que continuen havent-hi variables i factors que difereixen i que conviden a la reflexió tant des d'Euskal Herria com des dels territoris de llengua catalana.

El tercer dels articles del volum, signat per Sergi Morales (investigador Juan de la Cierva) i Daniel Cetrà (Centre on Constitutional Change de la Universitat d'Edimburg), adopta una perspectiva de filosofia política i té un caràcter de recopilació històrica en el sentit que fa balanç de les argumentacions emprades en favor i en contra del model de conjunció lingüística català. A «La controvèrsia sobre el model lingüístic del sistema educatiu català: arguments, fonaments normatius i perspectives d'apropament», els autors parteixen del concepte de la justícia lingüística i de la distinció entre arguments instrumentalistes i d'identitat per tal de revisar la panòpia d'arguments favorables i contraris a les polítiques lingüístiques educatives públiques i acaben fent una proposta, incloses diverses recomanacions, pretesament modestes, que en la seva opinió permetrien acostar posicions entre diversos sectors en desacord.

Amb «Gestió de les llengües en entorns educatius multilingües: una perspectiva valenciana», ens traslladem, de la mà de Josep Maria Baldaquí Escandell (Universitat d'Alacant) i Vicent Pascual Granell (Institut d'Estudis Catalans) cap a una perspectiva centrada en la pedagogia de l'ensenyament plurilingüe. En aquest treball, els autors revisen succintament l'evolució dels models lingüístics escolars al País Valencià, un altre territori que històricament havia optat per un sistema de programes lingüístics diferenciats, i argumenten que si hom vol corregir la situació sociolingüísticament subordinada del valencià i els seus parlants i dotar tots els parlants d'una competència multilingüe i intercultural cal avançar cap un model plurilingüe autocentrat que tingui el valencià com a llengua de docència principal i incorpori també l'anglès i el castellà. Tot seguit desenvolupen el model des de la perspectiva del tractament integrat de les llengües i del tractament integrat de llengua i contingut parant atenció als diferents elements que l'estructuren (marc institucional, projecte lingüístic de centre, intervenció didàctica, etc.).

L'article de F. Xavier Vila (Universitat de Barcelona), Llorenç Comajoan (Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya), Montse Sendra (Universitat de Barcelona) i Cristina Illamola (Universitat de Barcelona) «Una anàlisi comparativa del domini del català i del castellà orals a la fi de l'educació secundària obligatòria a Catalunya» analitza un dels temes de debat més recurrents en les valoracions del model lingüístic escolar català: els nivells de coneixement de català i de castellà de l'alumnat en acabar l'ensenyament obligatori. Partint d'una mostra d'alumnes de quart d'ESO de dues localitats catalanes, els autors exploren sistemàticament les diferències d'expressió oral a partir de tres indicadors, concretament la competència comunicativa, la competència lingüística i la competència retòrica. Els seus resultats apunten que l'alumnat que s'escolaritza regularment en el model de conjunció arriba a assolir majoritàriament uns nivells considerables en totes dues llengües, tot i que els resultats de català tendeixen a estar lleugerament per sota i a ser internament més irregulars que els de castellà, i que l'alumnat castellanoparlant inicial acaba amb nivells de competència bilingües inferiors als dels bilingües familiars i als dels catalanoparlants inicials.

Tanquen el volum dues anàlisis de tipus etnogràfic centrades en l'impacte de la globalització sobre el model lingüístic escolar català. A l'article titulat «Diversitat, globalització i desigualtat: una mirada etnogràfica a dues respostes de política lingüística educativa a Catalunya», les autores Adriana Patiño Santos (Universitat de Southampton) i Eva Codó (Universitat Autònoma de Barcelona) contrasten la resposta donada a la diversitat i

al plurilingüisme per dos centres de l'Àrea Metropolitana de Barcelona partint de la noció d'èxit en l'educació d'Erikson, estructurat sobre els conceptes de confiança i legitimitat. En un dels dos centres, la gestió del plurilingüisme s'estructura a partir d'unes aules d'acollida concebudes com a espais compensatoris que han de permetre l'aprenentatge del català per part d'un alumnat que no hi té cap altre accés; en canvi, l'altre centre concentra la seva gestió del plurilingüisme en el programa de Grups d'Experimentació del Plurilingüisme en un intent per posicionar-se com un centre actiu i atractiu per a capes socials amb aspiracions a una mobilitat social ascendent. En tots dos casos, però, les investigadores constaten disfuncions entre el funcionament real dels centres i les expectatives que generen els seus programes respectius.

El darrer dels estudis inclòs al volum es titula «Ara és “a gust del consumidor”: la llengua catalana en una escola internacional d'elit», d'Andrea Sunyol (Institute of Education - University College London). En aquest treball, la investigadora explora des d'una perspectiva etnogràfica la transformació d'un centre privat català en una escola internacional des del punt de vista dels discursos que circulen entre el professorat, els pares i l'alumnat. El treball detecta una devaluació del català, conceptualitzat com a llengua *autèntica* i local, però no pas internacional, que és mantingut en termes simbòlics però amb menys valor de mercat, al costat d'una resemiotització del castellà, concebut alhora com a local i internacional, així com d'un creixement del valor de l'anglès. Alhora, l'observació i les entrevistes desvelen unes pràctiques que no sempre coincideixen amb els discursos amb què es presenta la institució.

Aquests articles no esgoten les perspectives d'anàlisi del model de gestió lingüística a Catalunya i, òbviament, hi ha d'altres veus que haurien pogut figurar aquí amb contribucions igualment de mèrit. En conjunt, però, aquest monogràfic està tan carregat d'informacions i de reflexions que esperem que esdevingui un punt de referència en els debats sobre la política lingüística escolar a Catalunya. Que sigui en tot cas el lector qui avaluï si aquesta fita s'ha aconseguit.

Bibliografia

- Bastardas i Boada, Albert (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contacte i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Edicions Proa.
- Bourdieu, Pierre, i Jean-Claude Passeron (1970). *La reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement*. Paris: Les éditions de minuits.
- Cenoz, Jasone, i Durk Gorter (2017). «Minority languages and sustainable translanguaging: threat or opportunity?» *Journal of Multilingual & Multicultural Development* 38 (10): 901.
- Fishman, Joshua A. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Multilingual Matters.
- Harvey, David (2005). *A Brief history of neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Mayans, Pere (2019). *Cròniques negres del català a l'escola: cròniques d'una improvisació, d'una persecució, d'una imposició i de moltes denúncies*. Edicions del 1979.
- Milian i Massana, Antoni (1984). «De la separació a la conjunció lingüística a l'ensenyament: el títol II de la Llei 7/1983, de 18 d'abril». *Revista de Llengua i Dret* 3: 33-41.
- Milian i Massana, Antoni (2000). *Público y privado en la normalización lingüística: cuatro estudios sobre derechos lingüísticos*. Barcelona: Atelier Editorial.
- Milian i Massana, Antoni (2019). «I, ara, quina política lingüística cal reclamar a l'Estat espanyol?» *Revista d'estudis autonòmics i federals*, núm. 30 (desembre): 147-69.
- Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme (2018). *El model lingüístic del sistema educatiu de Catalunya. L'aprenentatge i l'ús de les llengües en un context multilingüe i multicultural*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Conselleria d'Ensenyament.
- Voltas, Eduard (1996). *La guerra de la llengua*. Barcelona: Empúries.
- Zabaleta, Eneritz (6 de maig de 2021). «[Ley Molac en favor de las lenguas territoriales de Francia: una ley, un recurso y muchas incertidumbres](#)». [Apunt de blog]. *Blog de la Revista de Llengua i Dret*.